

Російської імперії. Також їм надавалась перевага при прийманні на державну та військову службу.

⁷ Йдеться про *Занчевського Івана Михайловича* (1861–1928) – російського математика, ректора Новоросійського університету (м. Одеса). У 1883 р. закінчив фізико-математичний факультет Новоросійського університету, у 1889 р. отримав ступінь магістра, а в 1891 р. – доктора прикладної математики. Працював на кафедрі механіки з 1888 р. по 1909 р. і з 1917 р. по 1920 р. Очолював Новоросійський університет у 1905–1907 рр.

⁸ Кондуїтний список, кондуїт (фр. *conduite* – поведінка, журнал поведінки) – журнал із записами про поведінку учнів у навчальному закладі. Вперше був запроваджений у середині XIX ст. у Німеччині. Використовувались також у Російській імперії у гімназіях, духовних навчальних закладах і кадетських корпусах. У кондуїт перш за все вносились записи про різні проступки, що було приводом до внесення учня до переліку неблагонадійних.

⁹ *Комаров Михайло Федорович* (1844–1913) – український громадський та культурно-просвітній діяч, літературознавець, бібліограф, перекладач, видавець. Закінчив Катеринославську гімназію та юридичний факультет Харківського університету (1867). Працював в окружному суді м. Острогозька (Воронезька губ.) та присяжним повіреним у Києві. Згодом – нотаріусом в Умані (з 1883 р.) та Одесі (з 1887 р.). Член Київської Старої та Одеської громад, один із засновників одеської «Просвіти» та її голова (1906–1909 рр.). Автор праць історичного змісту «Запорожець Костянтин Вира», «Оповідання про Богдана Хмельницького». Голова словникової комісії, результатом роботи якої став 4-томний «Словарь російсько-український» (виданий у Львові у 1893–1898 рр. під псевдонімом М. Уманець і А. Спілка).

УДК 930.25(477)

Марина Бандура

**ДОКУМЕНТИ ОСОБОВИХ ФОНДІВ В. Л. МОДЗАЛЕВСЬКОГО
ЯК ДЖЕРЕЛО ВИВЧЕННЯ ІСТОРІЇ
АРХІВНОЇ СПРАВИ В УКРАЇНІ**

«Серый костюм, узенький, тесный, бледное с точеными, красивыми чертами лицо, борода длинная; глаза смотрят спокойно, радушно, ласково; видно, только и интересуется его – архив какой-нибудь, да грамота жалованная, да гербок панский»

Г. Лукомский

Опубліковано документи з особових фондів відомого історика, джерелознавця, генеалoga, архівіста, археографа, геральдиста й мистецтвознавця В. Л. Модзалевського, що зберігаються в Інституті рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського та Центральному державному історичному архіві України, м. Київ.

Ключові слова: В. Л. Модзалевський, архівна справа, особовий фонд, архівні документи.

© *Марина Бандура, 2013*

Опубликованы документы из личных фондов известного историка, историковеда, генеалого, архивиста, археографа, геральдиста и искусствоведа В. Л. Модзалевского, которые хранятся в Институте рукописи Национальной библиотеки Украины имени В. И. Вернадского и Центральном государственном историческом архиве Украины, г. Киев.

Ключевые слова: В. Л. Модзалевский, архивное дело, личный фонд, архивные документы.

There are published the documents of the personal fonds of V. L. Modzalevskiy, the famous historian, source-study expert, genealogist, archivist, archeographer, armorist and art critic. The documents are preserved in the Institute of Manuscripts of the National Library of Ukraine named after V. I. Vernadskiy and in the Central State Historical Archives of Ukraine in Kyiv City.

Key words: V. L. Modzalevskiy, the archival affairs, the personal fond, the archival documents.

Вадим Львович Модзалевський (1882–1920) належав до покоління, свідомі представники якого не лише досліджували минувшину українського народу, а й будували нову українську державу в роки національно-визвольної революції. Як непересічна особистість, він залишив помітний слід в українській історіографії, джерелознавстві, літературознавстві, мистецтвознавстві, генеалогії, геральдиці, біографістиці, музейній і архівній справі¹. Проживши коротке життя, вчений здійснив значно більше, ніж дехто з його колег у мирний час.

Народився В. Модзалевський у Тифлісі в сім'ї педагога, літератора. Його батьки належали до дворянських родів, що походили з козацької старшини. Атмосфера, що панувала у родині, сприяла формуванню у нього любові до науки, тонкого художнього смаку, широкого світогляду, інтересу до історії та культури українського народу. Дитячі роки пройшли в маєтку батька у с. Гарі Гдовського повіту Петербурзької губернії. У 1892 р. хлопця зарахували до 1-го кадетського корпусу у Санкт-Петербурзі. Саме в цей час у нього проявилось захоплення історією – він вклеював вирізані з періодичних видань статті історичного характеру в «Зошит для наукових заміток». Потім Вадим Львович отримав прекрасну освіту в Миколаївському інженерному училищі.

Під впливом свого брата Бориса Львовича (1874–1928), у майбутньому видатного історика, літературознавця, генеалого й бібліографа В. Руммеля (1855–1902), Вадим Львович почав професійно займатися історією: був залучений до роботи над «Російським біографічним словником». Влітку 1902 р. перейшов на службу в 14-й саперний батальйон, що дислокувався у м. Києві.

Окремою сторінкою в його біографії є діяльність на ниві архівістики, що співпала з початком революційних перетворень і спершу розгоргалась у межах м. Чернігова і Чернігівської губернії. Спершу В. Модзалевський спробував піти у відставку та влаштуватись на службу у Київський центральний архів давніх актів (однак цей намір не увінчався успіхом), а згодом у 1903 р. він став членом Чернігівської, а з 1904 р. – Полтавської архівних комісій. У квітні 1903 р. молодий вчений одружив-

ся з Олександрою Лаврентіївною Гаєвою (Гаєвською), але шлюб швидко розпався. 1906 р. його було призначено вихователем у 1-й кадетський корпус у м. Санкт-Петербурзі. Водночас він продовжував працювати у петербурзьких архівах, де зробив багато виписок і копій документів для реалізації майбутніх наукових задумів. 1911 р. Вадим Львович остаточно залишив військову службу і після відставки, переїхавши в Чернігів, очолив тамтешню вчену архівну комісію.

У 1911–1912 рр. В. Модзалевський також обіймав посаду директора чернігівського Музею українських старожитностей. Це був дуже плідний період у його житті. З невтомною енергією він поєднував адміністративну роботу та наукові дослідження: дбав про ремонт музейних приміщень, поповнення колекцій, редагував видання архівної комісії, заснував архівне бюро для обстеження місцевих архівів та архів, до якого було передано низку цінних матеріалів (у т. ч. 8 томів Румянцевського опису Малоросії 1765–1769 рр.). Під час відряджень до Москви та Петербурга продовжував пошук у тамтешніх архівних фондах документів з української генеалогії, історії родів, готував публікацію щоденника Я. Марковича. У цей же час ним було розпочато історико-економічне дослідження «Гути на Чернігівщині».

Історичну ерудицію та організаційні заходи В. Модзалевського високо оцінювали відомі вчені: М. Василенко, М. Грушевський, О. Левицький, В. Лукомський, молоді дослідники Ю. Виноградський, Б. Бутник, А. Соловійов, художники М. Жук, Г. Нарбут та ін.

У 1917 р. вченого призначено комісаром з охорони пам'яток мистецтва та старовини. У 1918 р. В. Модзалевський переїхав у Київ, де розгорнув ще активнішу діяльність: працював у низці комісій, які уклали програмні документи щодо подальшої діяльності українських архівних, музейних, наукових установ, зокрема Академії наук. Так, він очолив архівно-бібліотечний відділ Головного управління мистецтва (згодом перетворений в Архівне управління, а далі – у Всеукраїнський головний архів), розробив проект архівної реформи, яким пропонувалось створення головного архіву в Києві та губернських архівів на периферії. Крім того, Вадим Львович був членом культурно-просвітницької комісії при Українській мирній делегації (обґрунтував вимоги українського уряду про повернення архівних документів із Росії), членом Комісії для розгляду питань про герб і печатку Української держави, Комісії з вивчення історії західно-руського й українського права, керівником Комісії для укладання Біографічного словника діячів українського народу й української землі, заступником голови секції мистецтва Українського наукового товариства. Проте В. Модзалевському не судилося реалізувати все задумане і заплановане. Самовіддана праця й тяжкі умови життя підірвали його здоров'я. На початку вересня 1919 р. він у важкому стані потрапив до лікарні, а 5 липня 1920 р. з важкою формою дизентерії знову опинився тут. 3 серпня 1920 р. учений помер у 38-річному віці.

Яскрава постать В. Модзалевського в останні роки привертала увагу багатьох дослідників, тому, природно, вона знайшла помітне відобра-

ження в українській історіографії². Проте, незважаючи на це, наша публікація архівних документів є актуальною, оскільки у них наявна нова інформація, що поглиблює наші знання про нього як про особистість, та про його внесок у розвиток архівної справи в Україні. Саме своєю діяльністю Бібліотечно-архівний відділ заклав підвалини архівної реформи, що були поглиблені архівно-бібліотечним відділом ГУМНК (квітень 1918 р. – січень 1919 р.) та архівним відділом ВУКОПМИСу (квітень – червень 1919 р.) під керівництвом В. Модзалевського.

Документи, що публікуються нижче, стосуються призначення В. Модзалевського завідувачем архівно-бібліотечного відділу, обрання його дійсним членом Центрального комітету охорони пам'яток старовини та мистецтва в Україні, запрошення вченого на загальні збори товариства «Просвіта» в Чернігові та інших моментів його життя і діяльності. Тут же подано листування з О. Левицьким про замітки щодо гут на Волині в XVI–XVII ст., участі Виконавчого комітету Чернігівської Ради робітничих і солдатських депутатів у справі збереження культурної спадщини, документи про стан архівної справи на Чернігівщині, опрацювання архівних документів з історії України, рятування архівів, бібліотек та предметів старовини у приватних садибах тощо.

Будучи комісаром з охорони пам'яток мистецтва та старовини (1917 р.), В. Модзалевський намагався врятувати історичні документи, музейні зібрання, садиби та пам'ятки Чернігівщини. Однією з тем, якої він торкався у документах, є майбутнє архівів, бібліотек, предметів старовини. Так, у листі до Д. Онацького від 22 липня 1917 р. обговорювалася проблема зберігання предметів старовини і мистецтва, бібліотек та рукописів. Із його змісту довідуємось, що Вадим Львович звертався з проханням до адресата сприяти безпеці зберігання культурних цінностей, предметів мистецтва та старовини від можливих псування і знищення та передавання їх на тимчасове архівне зберігання в спеціальну комісію. У листі до Чернігівського губернського комісара УНР В. Модзалевський просив підтвердити прохання Комітету охорони пам'яток старовини і мистецтва на Чернігівщині про вжиття рішучих заходів задля врятування архівів, бібліотек та предметів старовини у приватних садибах. В Інституті рукопису Національної бібліотеки України ім. В. Вернадського НАН України відклався документ, в якому визначені завдання названого комітету.

Важливими є два листи, в яких йшлося про стан архівної справи на Чернігівщині. Із листа О. Грушевського до В. Модзалевського (4 листопада 1917 р.) довідуємось про прохання голови архівно-бібліотечного відділу подати відомості про архівні збірки, які повинен був оглядати Вадим Львович, оскільки цей відділ мав за мету упорядкування наукового опрацювання архівних документів з історії України. У відповідь останній коротко перелічив деякі архівні зібрання (в тому числі приватні), в яких відклалися як архіви інституцій, так і окремих родин.

Значний інтерес викликає заповіт³ В. Модзалевського та спогади про нього, які, на нашу думку, дозволяють глибше пізнати цю непересічну

особистість. Наведений заповіт – це об'єктивне джерело для характеристики автора та епохи, в яку він жив, тому що в ньому всі події правдиво власноручно зафіксовані ним на папері. Із змісту документів довідуємося, що особисте життя вченого складалось непросто, однак, поряд із побутовими проблемами, його турбувала, насамперед, подальша доля його бібліотек, рукописів, старовинних речей та наукових праць. Він окремо наголошував, що вони не повинні залишатися в родині, а мають бути передані до Чернігівського музею, тобто стати суспільним надбанням.

Таким чином, особові фонди В. Модзалевського містять велику кількість документів, іноді унікальних, що відображають як особисте життя вченого, так і важливі моменти із розвитку архівної справи в Україні у вкрай складний час її державотворення.

Нижче публікуємо добірку цих документів за 1911–1963 рр., що зберігаються в Інституті рукопису Національної бібліотеки України імені В. Вернадського (фонди 12, 103) та Центральному державному історичному архіві України, м. Київ (фонд 856). Документи подано за наведеною нами наскрізною нумерацією у межах усієї добірки, у хронологічній послідовності. Тексти документів друкуються мовою оригіналу, зі збереженням стилістичних та орфографічних особливостей мови автора. Вони супроводжуються коментарями, в яких подано пояснення термінів, історичних подій, а також здійснено ідентифікацію персоналій.

¹ Коваленко О. Б. В. Л. Модзалевский как историк и источниковед : дис. ... канд. ист. наук. – К., 1979. – 223 с.; *Його ж.* Модзалевський як історик України // Укр. іст. журн. – 1972. – № 4. – С. 121–123; Білокін С. І. Вчений, якого я люблю : [Про Вадима Модзалевського] // Україна : наука і культура. – К., 1996. – Вип. 29. – С. 240–249; *Його ж.* Модзалевський В. Л. // Українська літературна енциклопедія. – К.: УРЕ ім. М. Бажана, 1995. – Т. 3. – С. 400.

² Коваленко О. Б. В. Л. Модзалевский как историк и источниковед : дис. ... канд. ист. наук. – К., 1979. – 223 с.; *Його ж.* Модзалевський як історик України // Укр. іст. журн. – 1972. – № 4. – С. 121–123; *Його ж.* Вадим Модзалевський і розвиток архівної справи на Північному Лівобережжі України за доби визвольних змагань // Архівна та бібліотечна справа в Україні доби визвольних змагань (1917–1921 рр.) : зб. наук. пр. – К., 1998. – С. 208–213; *Його ж.* Модзалевський Вадим Львович // Українські архівісти : біобібліогр. довід. – К., 1999. – Вип. 1. – С. 235–236; Коваль О. М. В. Л. Модзалевський і архівна реформа в Україні (1918–1920 рр.) // Українське архівознавство: історія, сучасний стан та перспективи : наук. доп. Всеукр. конф. (19–20 листоп. 1996 р.) : у 2 ч. – К., 1997. – Ч. 1. – С. 253–260; *Її ж.* Вадим Львович Модзалевський (до 115-ої річниці від дня народження) // Студії з архів. справи та документознавства. – 1997. – Т. 2. – С. 110–115; Білокін С. І. Генеалогические материалы в архиве В. Л. Модзалевского // Археографический ежегодник за 1979 год. – М. : Наука, 1981. – С. 266–273; *Його ж.* Матеріали в історії мистецтва в архіві В. Л. Модзалевського: Етюди з мистецтвознавчого джерелознавства // Укр. археогр. щорічник. Нова серія. – К. : Наук. думка, 1992. – Вип. 1. – С. 186–210; *Його ж.* Вчений, якого я люблю: [Про Вадима Модзалевського] // Україна : наука і культура. – К., 1996. – Вип. 29. – С. 240–249; *Його ж.* Модзалевський В. Л. // Українська літературна енциклопедія. – К. : УРЕ ім. М. Бажана, 1995. – Т. 3. – С. 400; *Його ж.* Ім'я з-поза меж УРЕ // Книжник. – 1991. – № 1. – С. 22–23; Ульяновський В.

В. Л. Модзалевський та родина Скоропадських // Українська генеалогія: Теорія, методика, історія та практика : матеріали генеалогічних читань пам'яті Вадима Модзалевського. – К., 1996. – С. 22–30; Ясь О. Генеалогічні ідеї Вадима Модзалевського в рецепції української зарубіжної історіографії другої половини 1940–1980-х років // Студії з архів. справи та документознавства. – 2007. – Т. 15. – С. 189–193; Томазов В. Внесок Вадима Модзалевського у розвиток генеалогії // Студії з архів. справи та документознавства. – 2007. – Т. 15. – С. 193–196; Ковтун М. Генеалогічні дослідження Вадима Львовича Модзалевського (1882–1920) // Студії з архів. справи та документознавства. – 2007. – Т. 15. – С. 196–203; Алексєєнко А. Внесок В. Л. Модзалевського у розвиток історико-краєзнавчих студій // Студії з архів. справи та документознавства. – 2007. – Т. 15. – С. 203–206; Карамаш С. В. Л. Модзалевський – в'язень Київської фортеці // Студії з архів. справи та документознавства. – 2007. – Т. 15. – С. 206–207 та ін.

³ Інститут рукопису Національної бібліотеки України імені В. Вернадського, ф. 12, спр. 677, арк. 1–2 зв.

№ 1

ЗАПОВІТ В. Л. МОДЗАЛЕВСЬКОГО

2 листопада 1911 р.

Тысяча девятьсот одиннадцатого года, ноября второго дня.

Я, нижеподписавшийся, капитан запаса Инженерных войск, заведующий Музеем Украинских древностей В. В. Тарновского¹ Черниговского Губернского Земства Вадим Львович Модзалевский, находясь в здравом уме и твердой памяти, заблагорассудил на случай моей кончины составить настоящее духовное завещание, которым прошу исполнить мою последнюю волю нижеследующим порядком. С января тысяча девятьсот седьмого года я был в разводе с моей женой Александрой Лаврентьевной, и с тех пор даже с нею не виделся. Единственное, что нас связывало со времени развода, это было мое обязательство в выплате ей ежемесячного содержания, которое мною сперва ей в размере сорока, затем тридцати пяти и, с августа сего тысяча девятьсот одиннадцатого года, – тридцати рублей. Считая, что этой тяжелой материальной тратой я уже совершенно искупил перед нею свой шаг, тем более, что вся моя движимость (мебель, посуда, пианино и прочее) досталась ей, Александре Лаврентьевне, в момент моего с ней развода, и мне, при переезде в Петербург, пришлось завести решительно всю домашнюю и хозяйственную обстановку вновь, – я считаю себя вправе не оставить ей, Александре Лаврентьевне, никаких прав на мое движимое и недвижимое имущество после моей смерти. В этом решении меня укрепляют еще два обстоятельства: первое, что мое предложение ее, Александру Лаврентьевну, суммой в три тысячи рублей (3.000) под условием моего с ней развода, было ей отвергнуто; и второе, – что вся моя наличная движимость, была приобретена на совместный труд и средства с моей второй женой Натальей Лаврентьевной Гаевой (Гаевской), мещанкой г. Киева. Поэтому: 1) хотя я и не имею права по закону распоряжаться своим недвижимым родовым имуществом, но прошу моих родных выполнить пункт относительно него следующим образом: недвижимое мое имущество, состоящее в части инвентаря, усадьбы и земли в имении Гарях (Ивановское тож) Гдовского уезда С[анкт]-Петербургской

губернии, в том размере, как оно причтется на мою долю по разделе имения этого между моими сонаследниками, братьями и сестрами, – завещаю моей второй жене Наталии Лаврентьевне Гаевой (Гаевской), с тем, однако, условием, что если она пожелает это имение продать, то я желал-бы, чтобы оно ею было продано одному из моих братьев или племянников. Другими словами, я бы хотел, чтобы моя часть, имения не переходила в посторонние руки, а осталась бы у кого-либо из Модзалевских. Однако, Модзалевские должны будут приобрести мою часть от Наталии Лаврентьевны Гаевой (Гаевской) по цене не ниже той, какая ей будет предлагаться за мою часть сторонними покупателями. 2) Право предъявить мой полис Страхового Общества «Саламандра» за 14714 и получить по нему две тысячи рублей, сумму, в каковую я застраховал свою жизнь, всецело предоставлять моей второй жене Наталии Лаврентьевне Гаевой (Гаевской). 3) Наличную движимость, как то мебель, рояль, посуду и прочее хозяйственное и домашнее обзаведение, как добиться на общий труд наш с Наталией Лаврентьевною Гаевою (Гаевской), завещаю всецело ей, Наталии Лаврентьевне. 4) Библиотеку мою, касающуюся истории Малороссии и генеалогии завещаю передать после моей смерти в дар Музею Украинских древностей В. В. Тарновского Черниговского Губернского Земства; остальную же часть завещаю моей жене Наталии Лаврентьевне Гаевой (Гаевской), с тем, что она может распорядиться ею по своему усмотрению. 5) Рукописи, в оригиналах и копиях, давно все собранные мною генеалогические и исторические материалы, завещаю передать после моей смерти тому же Музею Украинских древностей В. В. Тарновского; туда же должны быть переданы и те старинные вещи, которые мною собраны, если их не пожелает оставить себе моя жена Наталия Лаврентьевна Гаева (Гаевская) в пожизненное пользование. 6) Рукописи и выписки, имеющие семейный характер и относящиеся до родов Модзалевских, Константиновичей и других родственных фамилий завещаю передать моему старшему брату Борису Львовичу Модзалевскому²; если же он умрет раньше меня, то – тому же Музею Украинских древностей В. В. Тарновского. 7) Разобрать мои книги и рукописи, согласно пунктам 4, 5 и 6-му настоящего моего духовного завещания, жена моя должна просить моего брата Бориса Львовича Модзалевского, а если это, по обстоятельствам, сделать будет невозможно, то другое следующее лицо, какое она, Наталия Лаврентьевна, найдет нужным пригласить для этой цели. 8) Все имеющее быть переданным, согласно 4, 5, 6 и 7 пунктов настоящего моего духовного завещания, в Музей Украинских древностей В. В. Тарновского Черниговского Губернского Земства, должно составить особый отдел моего имени в Музею. 9) Три оригинальных акварельных рисунка моего покойного отца Льва Николаевича Модзалевского, масляный оригинальный портрет его и портрет масляными же красками моего прадеда Петра Христофоровича Константиновича завещаю передать моему брату Борису Львовичу Модзалевскому с тем условием, что им это должно быть, в свою очередь, передано тому же Музею Украинских древностей В. В. Тарновского. Исключение может быть сделано только относительно масляного портрета моего покойного отца, который временно может остаться у моей жены Наталии Лаврентьевны Гаевой (Гаевской), но с тем условием, что она передаст его, когда пожелает, в тот же Музей Украинских древностей В. В. Тарновского. 10) Право переиздавать мои сочинения, материалы и исследования, равно и получать доход с них и ранее изданных, завещаю всецело моей жене Наталии Лаврентьевне Гаевой (Гаевской). 11) В заключение прошу моих

родичей и знакомых оказать моей жене Наталии Лаврентьевне Гаевой (Гаевской) помощь и сердечное участие после моей кончины. 12) Наблюдаю за точным исполнением сего моего духовного завещания прошу моего старшего родного брата и друга Бориса Львовича Модзалевского и друга моего, штабс-капитана 36 артиллерийской бригады, прикомандированного к Первому Кадетскому Корпусу, Андрея Александровича Кривцова, в преданное и искреннее расположение которых ко мне я твердо верю. – К сему духовному завещанию, мною сочиненному и мною собственноручно написанному капитан запаса Инженерных войск Вадим Львович Модзалевский руку приложил.

Что сие завещание писано и подписано собственноручно Вадимом Львовичем Модзалевским, находящимся в здравом уме и твердой памяти, свидетельствую собственноручной моей подписью по просьбе завещателя Андрей Павлович Шелухин.

Что сие завещание писано и подписано собственноручно Вадимом Львовичем Модзалевским, находящимся в здравом уме и твердой памяти, свидетельствую собственноручной моей подписью по просьбе завещателя Николай Николаевич Жданович.

Тысяча девятьсот тринадцатого года, октября четырнадцатого дня, сим удостоверяю, что в настоящем моем завещании вторая жена моя Наталия Лаврентьевна Гаева названа «Гаевой (Гаевской)» только потому, что во время составления завещания у нее был паспорт, в коем она неправильно была прописана «Гаевской». Ко времени этой приписки паспорт взят новый. Наталия Лаврентьевна названа в нем совершенно правильно по своей фамилии Гаевой.

Дворянин, секретарь Дворянства Черниговской губернии, капитан в отставке Вадим Львович Модзалевский.

IP НБУВ, ф. 12, спр. 677, арк. 1–2 зв. Рукопис, оригінал.

№ 2

СВИДОЦТВО ПРО ХВОРОБУ В. Л. МОДЗАЛЕВСЬКОГО

1 березня 1916 р., м. Чернігів

№ 81

Свидетельство

Сим свидетельствую, что дворянин Вадим Львович Модзалевский, 33 лет от роду, с июля месяца 1915 года находится под моим врачебным наблюдением и мною констатированы у него: хронический катар верхушек легких и периодические спазмы кровеносных сосудов головного мозга, вызывающие эпилептоидные припадки.

Черниговский Уездный врач

М.п.

З оригіналом згідно:

Подпись

Підпис

ЦДІАК України, ф. 856, оп. 2, спр. 3, арк. 3. Копія.

№ 3

ЛИСТ О. ЛЕВИЦЬКОГО ДО В. МОДЗАЛЕВСЬКОГО

5 грудня 1916 р., м. Київ

Дорогой Вадим Львович!

Увы, я должен разочаровать Вас: никаких заметок о гутах³ на Волыни в XVI–XVII вв. у меня нет. Есть таковы о будар⁴ и руднях⁵, но о гутах почему-то я не встречал в актовых книгах указаний, иначе отличил бы их. Спрошу еще Каманина⁶. Но если бы у него и нашлись такие указания, то их нельзя использовать в настоящее время: недавно доставленные из Саратова акты книги теперь только укладываются по местам, и такая укладка, по словам Каманина, может быть закончена не раньше января, а до тех пор делать справки и розыски в книгах нельзя, что причиняет мне, например, большое огорчение. Намечено мною несколько тем для работы, а материал недоступен.

Очень сожалею, что не могу быть Вам полезным. Искренно меня огорчает Ваша жалоба на плохое состояние здоровья. Храни Вас Бог!

Ваш

Ор. Левицкий.

ЦДІАК України, ф. 856, оп. 1, спр. 27, арк. 10. Оригінал, рукопис.

№ 4

ПОВІДОМЛЕННЯ КОМІСАРА З ОХОРОНИ ПАМ'ЯТОК
МИСТЕЦТВА І СТАРОВИНИ В ЧЕРНІГІВСЬКІЙ ГУБЕРНІЇ
В. Л. МОДЗАЛЕВСЬКОГО ВИКОНАВЧОМУ КОМІТЕТУ
ЧЕРНІГІВСЬКОЇ РАДИ РОБІТНИЧИХ І СОЛДАТСЬКИХ ДЕПУТАТІВ

16 травня 1917 р., м. Чернігів

Постоянное Бюро Губернского Исполнительного Комитета, приняв во внимание, что в настоящее время возможны случаи уничтожения и порчи художественных и исторических памятников и предметов, избрало меня комиссаром по охране памятников искусства и старины в Черниговской губернии.

Извещая об этом Исполнительный Комитет Черниговского Совета Рабочих и Солдатских Депутатов, позволяю себе выразить надежду, что Комитет окажет мне поддержку в необходимых случаях при выполнении принятых обязанностей, главнейшая из которых – сохранение, в просветительных целях, культурного наследия прошлого, заключающегося в вещественных художественных и бытовых памятниках и предметах.

Комиссар

Секретарь

ІР НБУВ, ф. 12, спр. 1019, арк. 1. Оригінал.

№ 5

ПОВІДОМЛЕННЯ ПРО ОБРАННЯ В. Л. МОДЗАЛЕВСЬКОГО
ДІЙСНИМ ЧЛЕНОМ КОМІТЕТУ ОХОРОНИ ПАМ'ЯТОК
СТАРОВИНИ ТА МИСТЕЦТВА В УКРАЇНІ

18 червня 1917 р., м. Київ

Високоповажному Вадимові Модзалевському

Комітет сповіщає, що на його загальних зборах 12 травня Вас обрано дійсним членом Комітету. Разом з ним посилається Статут Комітету.

Писар
Київ, Городський Музей.

Підпис

ІР НБУВ, ф. 12, спр. 750, арк. 1. Оригінал.

№ 6

ЧЕРНЕТКА ЛИСТА В. Л. МОДЗАЛЕВСЬКОГО
ДО Д. Г. ОНАЦЬКОГО⁷

22 липня 1917 р., м. Глухів

Многоуважаемый Дометий Григорьевич!

Получив Ваше письмо, я 4 июня обратился к Ф. М. Уманцу⁸ с просьбой сообщить мне, не является ли необходимым принять меры к охранению его собрания старины, рукописей и библиотеки, но ответа не получил. Ввиду этого я обращаюсь к Вашему посредству в этом важном вопросе и считаю необходимым сообщить Вам следующее.

Не так давно я обращался ко всем этим лицам, которым принадлежат предметы старины и искусства, библиотеки и рукописи, с запросом, не пожелают ли эти лица, ввиду опасности хранения этих богатств в деревнях в настоящее тревожное время, передать их на временное хранение в Архивную Комиссию. В ответ на свой вопрос я начинаю получать выражение согласия и, между прочим, получил таковое от Е. А. Суденка и А. Я. Бакуринского. 20 июля, от этих своих, предпринятых исключительно с целью охранения культурных ценностей от возможной порчи и уничтожения, я сделал доклад в Комитет по охранению памятников искусства и старины в Черниговской губернии, который эти обращения мои одобрил.

После этих необходимых справок и ввиду того, что О. М. Уманец, быть может, несколько болен, что не может мне ответить, я и позволяю себе беспокоить Вас просьбой переговорить по данному вопросу с Федором Михайловичем и просить его от имени Комитета и моего дать согласие на передачу принадлежащих ему предметов искусства и старины, а также библиотеки и рукописи на временное хранение в Архивную Комиссию. В случае, если Федор Михайлович согласится с моим предложением, то не откажите меня об этом уведомить, и тогда можно будет уже выработать план осуществления на практике жаданной меры.

Примите уверение в искреннем уважении и преданности.

ІР НБУВ, ф. 12, № 958. Оригінал, рукопис.

№ 7

ЛИСТ О. ГРУШЕВСЬКОГО ДО В. МОДЗАЛЕВСЬКОГО
ПРО СТАН НАУКОВОЇ РОЗРОБКИ АРХІВНИХ ДОКУМЕНТІВ
З ІСТОРІЇ УКРАЇНИ НА ЧЕРНІГІВЩИНІ

4 листопада 1917 р., м. Київ

Високоповажний Вадим Львович!

При Секретарстві Освітніх справ засновано Бібліотечно-Архівний Відділ, який має на меті поширити архівну справу на Україні і поглибити наукове розроблення архівних матеріалів по історії України.

В зв'язку з сим завданням Відділ збирає відомості про архівні збірки і матеріали на Україні, де заховалися ті, або інші архіви інституцій або окремих фамілій, де вони переховуються, в якому стані, чи мають які-небудь описі чи інвентарі, чи займається хто-небудь науковим розробленням сих архівних збірок.

Знаючи, що Ви цікавилися архівними збірками в Вашій околиці, працювали в них, просимо подати відомості про ті архівні збірки, які Ви мали нагоду оглядати.

Голова Відділу

О. Грушевський

ІР НБУВ, ф. 12, № 944. Оригінал, машинопис.

№ 8

ЛИСТ В. МОДЗАЛЕВСЬКОГО ДО ЧЕРНІГІВСЬКОГО
ГУБЕРНСЬКОГО КОМІСАРА УНР ПРО ВРЯТУВАННЯ АРХІВІВ,
БІБЛІОТЕК ТА ПРЕДМЕТІВ СТАРОВИНИ
У ПРИВАТНИХ САДИБАХ

14 листопада 1917 р., м. Чернігів

По порученню «Комітету охорони пам'яток старовини і мистецтва на Чернігівщині» обращаюсь к Вам, господин Комиссар, с просьбой телеграфно подтвердить просьбу Комитета, посланную Глуховскому уездному комиссару, о принятии совместно с уполномоченным от Комитета Д. Г. Онацким срочных и решительных мер к спасению архивов, библиотек и собранных предметов украинского искусства и старины в усадьбах Н. П. Марковича⁹ в селе Сваркове и П. Я. Дорошенка¹⁰ в селе Баничах.

По имеющимся в Комитете сведениям, эти усадьбы захвачены сельскими комитетами и находящимся в них богатейшим в научном отношении культурным ценностям угрожает расхищение и гибель.

ІР НБУВ, ф. 12, № 947. Відпуск. Автограф.

№ 9

ВІДПОВІДЬ В. МОДЗАЛЕВСЬКОГО НА ЛИСТ О. ГРУШЕВСЬКОГО
ПРО СТАН АРХІВНОЇ СПРАВИ НА ЧЕРНІГІВЩИНІ

20 листопада 1917 р., м. Чернігів

Високоповажний Олександр Сергійович,

Вітаючи Бібліотечно-Архівний Відділ, заснований при Секретарстві Освітніх справ, і бажаючи поспіху в його діяльності, маю честь повідомити, що на Чернігівщині є багато архівних збірок, в котрих переховуються як архіви інституцій, так і окремих фамілій, але мені заважає досить докладно Вам про се розповідати брак часу. Тому прошу вибачення, що моя відповідь на Ваш лист № 24/1936 буде дуже коротка.

На першому місці серед губерніальних архівів треба поставити архів Губернського Правління, в якому залишилась частина архіву Малоросійської Колегії, яку не взяв архів при Харківському історично-філологічному товаристві. Тут є багато паперів від 1719 року, але цей архів не має зовсім опису.

Місцева Архівна Комісія має дозвіл перевезти всі ці діла і діла Новгород-Сіверського і Чернігівського намісничих управленій до себе, але поки що не має місця і досить грошей. Ділам намісничих управленій вона склала опис.

Архів Духовної Консисторії, дуже багатий матеріалами від 1722 року, існує, але користуватися їм задля наукових праць неможливо, поза як він не має опису і знаходиться в дуже поганому стані. Тільки метричні і сповідні відомості знаходяться в деякому порядку (перші починаються з року 1781, а другі з року 1738 і пізніше).

Дещо є в Казенній Палаті і багато – в окружному Суді (Центральний Судебний Архів), Музею Тарновського, по монастирях.

З приватних архівів по губернії треба зазначити:

1. Архів О. О. Бакуринського¹¹ в селі Церковищах, Городянського повіту; цей архів добродій Батуринський вже згодився, після моїх прохань, подарувати Музеєві Тарновського і дещо звідтіля я перевіз до Чернігова; головна маса книжок і старих паперів, листування та інше поки що зостається на селі, але незабаром буде перевезена до міста.

2. Архіви добродія Дорошенка¹² в селі Баничах і добродія Марковича¹³ в селі Сваркові, Глухівського повіту, дуже цінні. Цими днями будинки, в котрих архіви знаходяться, захоплені селянами і, можливо, розграбовані. Комітет охорони пам'яток старовини і мистецтва на Чернігівщині вжив всіх заходів щодо захисту цих збірок від знищення, але я маю невелику надію на поспіх в цій справі.

3. Архів в селі Волокитні, того ж повіту, добродійці Олсуф'євій. Дуже цінний. (Він описаний в «Древностях», де описані і другі архівні збірки на Чернігівщині).

Багато всяких старих паперів переховується в Чернігівській Архівній Комісії¹⁴ (наприклад: архів Шираїв, Корсаків, Поморських-Жоравок і других). Дещо є й у мене.

От і все, що я можу зараз відповісти на Вашого листа. Дуже радий бути корисним Бібліотечно-Архівному Відділові.

ІР НБУВ, ф. 12, № 945. Відпуск. Автограф.

№ 10

**ЗАПРОШЕННЯ В. Л. МОДЗАЛЕВСЬКОГО НА ЗАГАЛЬНІ ЗБОРИ
ЧЕРНІГІВСЬКОГО ТОВАРИСТВА «ПРОСВІТА»**

1 грудня 1917 р., м. Чернігів

Шановний добродію!

Рада Товариства «Просвіта» запрошує Вас на загальні збори товариства, які мають відбутися 1. XII. 1917 р. о 8 годині вечора в залі Дворянського Зібрання.

Програми вечора:

1. «При світлі ватри» – етюд на 1 дію.
2. Концертний відділ.
3. Переобрання Ради Товариства.

Рада Товариства

ІР НБУВ, ф. 12, № 775, арк. 4. Оригінал, машинопис.

№ 11

**ЧЕРНЕТКА ЛИСТА В. Л. МОДЗАЛЕВСЬКОГО ПРЕЗИДІЇ З'ЇЗДУ
ДУХОВЕНСТВА ЧЕРНІГІВСЬКОЇ ЄПАРХІЇ ПРО ЗАВДАННЯ
КОМІТЕТУ ОХОРОНИ ПАМ'ЯТОК СТАРОВИНИ І МИСТЕЦТВА
НА ЧЕРНІГІВЩИНІ**

1 грудня 1917 р., м. Чернігів

Президиуму духовенства Черниговской епархии

Февральский переворот, повлекший за собой разруху во всех областях жизни, перешедшую во многих местностях России вообще и в частности на Украине – в анархию, грозящую уничтожить культурные ценности, созданные веками, вызвал к жизни ряд учреждений, поставивших себе целью активную защиту памятников искусства и старины от возможной порчи и уничтожения.

Органом, объединяющим деятельность местных учреждений такого характера, является «Центральный Комитет охорони пам'яток старовини і мистецтва на Україні», состоящий при Генеральном Секретарстве народного просвещения в качестве его органа.

В Чернигове в мае этого года образовалось отделение Центрального Комитета, «Комитет охорони пам'яток старовини і мистецтва на Чернігівщині», преследующий те же цели, как и Центральный. Кроме того, Комитет старается расширять знания о местном искусстве и старине, распространять любовь к ним путем изданий, лекций, экскурсий, выставок и т. д.

Черниговский Комитет сосредоточил в себе все местные культурные...

ІР НБУВ, ф. 12, № 1010. Рукопис.

№ 12

ЛИСТ В. Л. МОДЗАЛЕВСЬКОГО ДО Г. І. НАРБУТА

1918 р., м. Чернігів

Мій любий Юріє Івановичу,

П[ан] Михайло Жук перекаже тобі про все моє чернігівське життя, тому я й про це не буду писати. Крім того, може тебе побачить і наш скарбник («Сіверянської Думки») п[ан] Олександр Соловійов, який їде зараз до Києва. При цьому випадкові віддай йому членську вкладку до видавництва, яке добре потребує грошей.

Дуже прохаю тебе про дві речі: 1) намалюй швиденько «марку» задля видавництва; 2) посовай справу що до об'єднання музеїв, або вишукай за для мене яку будь посаду архівного чи наукового характеру, бо я тепер повинен собі шукати і службу й помешкання.

Дуже буду тобі вдячний, коли ти й взагалі мої київські знайомі не забудуть про мене, «погибающа» в повітовому земельному комітеті, як секретар.

Привітай від мене й жінку Віру Павлівну. Приїжджайте до нас на кілька день, – пароплави вже ходять. А може ти дуже зайнятий – вже малюєш гроші? Хоч би скоріше їх змалював, бо без них погано жити.

Жінка моя вітає тебе від серця, а я цілую й чекаю ласкавої відповіді.

Твій завше

В. Модзалевський

ІР НБУВ, ф. 12, № 817. Оригінал, рукопис.

№ 13

ТЕЛЕГРАМА МІНІСТЕРСТВА НАРОДНОЇ ОСВІТИ УНР
В. Л. МОДЗАЛЕВСЬКОМУ З ПРОПОЗИЦІЄЮ ОЧОЛИТИ СЕКЦІЮ
АРХІВНО-БІБЛІОТЕЧНОГО ВІДДІЛУ

4 квітня 1918 р., м. Чернігів

Срочно

Дворянское собрание Модзалевскому

Міністерство Освіти пропонує Вам негайно виїхати в Київ на посаду голови секції в Архівному відділі. Платня 600 карбованців на місяць. Телеграфуйте відповідь.

Доручення міністра Зайцев[а]

ІР НБУВ, ф. 12, № 753. Бланк, телеграфна стрічка.

№ 14

ЛИСТ Н. Д. ПОЛОНСЬКОЇ ДО В. Л. МОДЗАЛЕВСЬКОГО

2 листопада 1918 р., м. Київ

Милостивый Государь Вадим Львович.

Только что получила Ваше письмо и спешу ответить на него: здесь, очевидно, вкралось недоразумение; Совет Археологического Института¹⁵, избирая Вас в число преподавателей, не ставил Вам условия читать с этого года; если бы Вы могли читать в текущем году – было бы прекрасно; если курс Ваш не готов – не откажите прочитать его с будущего полугодия (с января) или с будущего года (с октября).

Я надеюсь, что Вы не откажетесь читать с будущего года, а в текущем году от времени до времени посещать заседания Совета, членом которого Вы состоите.

Примите уверения в искреннем уважении

Н. Полонская

ІР НБУВ, ф. 12, № 849. Оригінал, машинопис.

№ 15

ПОСВІДЧЕННЯ В. Л. МОДЗАЛЕВСЬКОГО ПРО ПРИЗНАЧЕННЯ
ЙОГО ЗАВІДУВАЧЕМ АРХІВНО-БІБЛІОТЕЧНОГО ВІДДІЛУ,
ПІДТВЕРДЖЕНЕ ГОЛОВНИМ УПРАВЛІННЯМ МИСТЕЦТВ
ТА НАЦІОНАЛЬНОЇ КУЛЬТУРИ МІНІСТЕРСТВА
НАРОДНОЇ ОСВІТИ УНР

23 грудня 1918 р., м. Київ

Посвідчення

Дано це посвідчення від Головного Управління Мистецтв та Національної Культури Модзалевському Вадиму в тім, що він призначений на посаду Начальника Архівно-Бібліотечного Відділу з 1 квітня 1918 року наказом Міністерства Народної Освіти ч. 29 від 16 квітня 1918 року, що підписом і відтиском печатки посвідчується.

Директор Департаменту

О. Хмільевський

Діловод

А. Кузнєцов

ІР НБУВ, ф. 12, № 654. Оригінал, машинопис, рукопис з підписами-автографами.

№ 16

**ВІДОМОСТІ ПРО СКЛАД ПОСТІЙНОЇ КОМІСІЇ ДЛЯ СКЛАДАННЯ
БІОГРАФІЧНОГО СЛОВНИКА УКРАЇНСЬКИХ ДІЯЧІВ**

5 липня 1919 р., м. Київ

До канцелярії Неодмінного Секретаря Української Академії Наук

Маю честь подати відомості про склад Постійної комісії для складання Біографічного словника українських діячів:

керівничий – Вад[им] Львов[ич] Модзалевський, капітан у відставці з 1912 р., зовсім визнаний в 1914–16 рр. негідним до військової служби; у війні 1914–18 рр. участі не приймав; народився у 1882 р.

Члени-редактори: Петро Андрійович Стебницький – має більше 50 років.

Віктор Олександрович Романовський

Павло Іванович Зайцев (і секретар Комісії)

Федор Львович Ернст

Наталія Мірза-Авакянц

Члени Комісії: Качер Микола Антонович

Якір Миколайович Колубовський – більше 50 років

ЦДІАК України, ф. 856, оп. 2, спр. 5, арк. 1 зв. Копія.

№ 17

**ЛИСТ УКРАЇНСЬКОЇ АКАДЕМІЇ НАУК ДО КОМІСІЇ ПРИ РАДІ
РОБІТНИЧО-СЕЛЯНСЬКОЇ ОБОРОНИ УКРАЇНИ З ПРОХАННЯМ
ЗВІЛЬНИТИ НАУКОВЦІВ ВІД ВІЙСЬКОВИХ ОБОВ'ЯЗКІВ**

7 серпня 1919 р., м. Київ

№ 2414

Українська Академія Наук вдається до Комісії з пильним проханням звільнити акад. Степана Прокоповича ТИМОШЕНКА, керівничого Демографічного Інституту Георгія Олексійовича Кривченка, керівничого Інституту для виучування економічної кон'юнктури Василя Василевича Полянського і керівничого комісією по складанню біографічного словника Вадима Львовича Модзалевського від військових обов'язків, позаяк вони, як спеціалісти, необхідні Академії для успішного продовжування її наукової праці.

До цього прикладається мотивована докладна записка НарКомПросу т. Шумському по цій справі.

Неодмінний секретар Академії Наук

Заступник управителя канцелярії

Помічник старшого діловода

ЦДІАК України, ф. 856, оп. 2, спр. 3, арк. 4. Копія.

№ 18

ЛИСТ Н. Д. ТКАЧЕНКО ДО В. Л. МОДЗАЛЕВСЬКОГО

11 січня 1920 р., м. Київ

Вельмишановний Вадим Львович!

Шкода, що Ви пішли до кінця засідання і дуже була потрібна Ваша присутність.

Будьте ласкаві зайдіть в бібліотеку Наукового Товариства, як можна, в понеділок зранку до 11 год. або після 3-ої. Треба з'ясувати деякі важливі справи.

З пошаною

Наталія Ткаченко

ІР НБУВ, ф. 12, № 855, арк. 1. Оригінал, машинопис.

№ 19

«СПОГАДИ ПРО В. Л. МОДЗАЛЕВСЬКОГО» І СТАТТЯ
«ДО ХАРАКТЕРИСТИКИ ДЕЯКИХ ПРАЦЬ
В. Л. МОДЗАЛЕВСЬКОГО» Ю. С. ВІНОГРАДСЬКОГО

24 червня 1963 р., смт. Сосниця

«Воспоминания о В. Л. Модзалевском»

Я познакомився з Вадимом Львовичем Модзалевским, – писателем, ученим-архивистом, историком, – в начале 1917 г. в Чернигове.

Он первый пришел ко мне в квартиру, прочтя в месячной черниговской газете мою статью, содержание которой касаются исторических памятников Чернигова. С того дня я встречался с ним не один раз.

Жил Вадим Львович в квартире, примыкавшей к дому Черниговского Губернского Дворянского Депутатского Собрания, занимая эту квартиру по своей должности Правителя дел названного Собрания.

Когда однажды, по приглашению Вадима Львовича, я зашел к нему, я был изумлен его библиотекой, количеством книг, занимавших большую комнату, и собственным его музеем, среди предметов которого бросались в глаза редкостные изделия местных гут – старинных стеклянных заводов. В комнате библиотеки стоял большой ящик с перегородками обозначенными буквами в алфавитном порядке. Вадим Львович предложил мне назвать какую-нибудь более или менее известную фамилию. Я назвал фамилию Полторацкий. В ответ на это, Вадим Львович вынул из ящика карточку, на которой были написаны им заглавия изданий, относящихся к этой фамилии, и выписки из архивных материалов.

Я пользовался для своей работы находившимся в библиотеке В. Л. Модзалевского «Актами, относящимися к истории Южной и Западной России»¹⁶. После отъезда Вадима Львовича в Киев, названного ценного издания («Актов») нигде (ни в библиотеках, ни у отдельных лиц) в Чернигове уже не было.

Встречался я с Вадимом Львовичем между прочим в Комитете (Обществе) по охране памятников старины и искусств (Комитет по охороні пам'яток старо-

вини та мистецтва)¹⁷. В собраниях этого Комитета Вадим Львович присутствовал в качестве Уполномоченного по охране памятников культуры.

Вадим Львович был человеком спокойного характера. Вадим Львович никогда не проявлял чувства превосходства в знании исторических материалов и художественных ценностей, но своими знаниями, без всякого намека на его превосходство, помогал молодежи, к нему тянувшей. Контингент этой молодежи состоял главным образом из начинающих художников.

В 1918 г. Вадим Львович проявлял большой интерес к памятникам искусства «украинского стиля», интересовался архитектурой некоторых церквей г. Чернигова, художественными изделиями из стекла, вышивками и др. предметами, развивая в этом отношении вкусы окружавшей его молодежи.

В период 1917–1918 гг. В. Л. Модзалевский написал работу «Основні риси українського мистецтва»¹⁸ (напечатано). Для этой и других работ он пользовался материалами музеев Тарновского и Архивной Комиссии, а также сокровищами своего собственного собрания.

«К характеристики некоторых трудов В. Л. Модзалевского»

Вадим Львович Модзалевский, наряду с А. М. Лазаревским¹⁹, принадлежит к числу выдающихся историков Черниговщины, продолжателей трудов А. Ф. Шафонского, Маркова, Голубовского и Багалея. Всех их объединяет изучение материалов, относящихся к истории Черниговщины (и Северщины) и стремление передать потомству собранные об этом крае сведения. По времени, к которому относится содержание трудов названных ученых историков, В. Л. Модзалевский ближе всего стоит к А. М. Лазаревскому, так как основные их работы посвящены деятелям Старой Малороссии. Следует однако отметить, что их разделяют идеологические их воззрения. Это признает сам В. Л. Модзалевский в 1 томе своего «Малороссийского Родословника», где он упрекает А. М. Лазаревского в предвзятости суждений, в личной озлобленности по отношению к «людям Старой Малороссии», не удовлетворяющим своим поведением прямолинейно-демократических воззрений автора (Малороссийский Родословник. Т. 1 Киев. 1908. С. 2, приложение).

В. Л. Модзалевский против[по]ставляет «субъективности» А. М. Лазаревского свою «объективность», говоря: «сведения, мною сообщаемые, – объективны» (там же, с. 3).

Несмотря на это, труды В. Л. Модзалевского заслуживают глубокого внимания и изучения. Основанные на архивных материалах, они представляют собою неисчерпаемый источник сведений не только биографического характера о многих людях игравших заметную роль в исторической судьбе Черниговщины, но и материалы о классовом обществе той же Старой Малороссии. Рядовой труженик, имеющий возможность пользоваться трудами В. Л. Модзалевского, в частности, его «Малороссийским Родословником», не может не поражаться противоположностью в имущественном, общественном и бытовом положении владельцев крепостных крестьян (количество которых у многих представителей казацкой старшины исчислялось сотнями) и самих крестьян.

Опубликованные В. Л. Модзалевским материалы наглядно показывают путь превращения казацкой старшины в помещиков. В изданном под редакцией В. Л. Модзалевского IX томе «Трудов Черниговской Архивной Комиссии» (Чернигов, 1912), содержащем в себе материалы по истории нац[ионального]

освобождения крестьян («Крестьянская реформа» 1861 р.), можно найти немало свидетельств, как помещики Черниговской губ. отстаивали свои имущественные интересы (в то знаменательное время) в ущерб интересам крестьян.

Из «Родословника» и др. трудов В. Л. Модзалевского можно почерпнуть богатые сведения по истории сел и хуторов, перехода земельных угодий из рук в руки, по истории войн, казацких походов и проч. Лингвист найдет в них пищу для удовлетворения своих интересов в вопросах топонимики.

Вопросы генеалогии привели Вадима Львовича к работам монографического характера. В этом отношении обращает на себя внимание его статья, помещенная в X томе «Трудов Черниговской Архивной Комиссии» (Чернигов. 1913) под заглавием «Роман Ракушка, один из деятелей Руины». Эта статья содержит в себе характеристики самого периода Руины и его деятеля Ракушку Романовского, оставившего и себе память в написанной им летописи Самовидца событий того времени.

Расширенные интересы в изучении быта и имущественного положения представителей казацкой старшины побудили В. Л. Модзалевского к оформлению собранных им сведений о промышленных предприятиях XVII–XVIII вв. В этом отношении останавливает на себе внимание его исследование «Гути на Чернігівщині».

Желание В. Л. Модзалевского как можно полнее удовлетворить запросы в области генеалогии заставило его помещать в «Родословнике» сведения не только о родовитых дворянах, но и об их родственниках и свойственниках, часто не дворянского происхождения, в чем нельзя не видеть черты тщательности и добросовестности его научных работ.

Несмотря на свои не демократические воззрения Вадим Львович в своих личных отношениях к людям отличался высокоморальными качествами и шел на помощь в том случае, когда его воззрения не совпадали с идеологией попавшего в беду.

Изложенные выше сведения о В. Л. Модзалевском дает нам право считать его достойным отнесения к числу достопамятных людей Черниговщины.

ІР НБУВ, ф. 103, № 1. Автограф.

¹ Музей Українських старожитностей В. В. Тарновського (нині – Чернігівський історичний музей ім. В. В. Тарновського) заснований у 1896 р. українським громадським і культурним діячем, колекціонером, меценатом Василем Васильовичем Тарновським (1838–1899).

² *Модзалевський Борис Львович* (1874–1928) – генеалог, бібліограф, редактор, літературознавець-пушкініст, історик російської літератури, член-кореспондент АН (1918 р.).

³ Гута – конусоподібна будівля зі скловарною піччю. Склоплавильне виробництво – гутництво.

⁴ Буда – кустарне виробництво, де виготовляли смолу, дьоготь, селітру, поташ. Споруджувалося у лісі або на межі поля і лісу.

⁵ Рудня – невеликі підприємства з добування і/або виплавки руди, як правило, болотної руди.

⁶ *Каманін Іван Михайлович* (1850–1921) – історик, архівіст, палеограф, археограф, літературознавець, громадський діяч.

⁷ *Онацький Дометій Григорович* (1865–1921) – український історик, краєзнавець, педагог, батько Євгена Онацького – члена Української Центральної Ради, провідного діяча Організації Українських Націоналістів.

⁸ *Уманець Федір Михайлович* (1841–1917) – громадський діяч, юрист, історик, краєзнавець, який належав до тих представників старої інтелігенції, що вбачала свій обов'язок перед суспільством у збереженні і популяризації історико-культурної спадщини. Відіграв важливу роль у зміцненні земських установ на Чернігівщині, розвитку історичного краєзнавства, музейної та архівної справи. Його діяльність тісно пов'язана безпосередньо з Чернігівською архівною комісією, в якій він у 1896 р. очолював редколегію.

⁹ *Маркович Микола Парменович* (1869 – після 1917) – громадський діяч і політик. Землевласник Чернігівської, Курської та Орловської губерній. Закінчив юридичний факультет Харківського університету (1894). У 1894 р. обраний почесним суддею Глухівського повіту. З 1906 р. до 1917 р. – предводитель повітового дворянства. У 1912 р. був обраний членом Державної думи від Чернігівської губернії. Під час Першої світової війни був уповноваженим Головного комітету Всеросійського земського та міського союзів з постачання армії в Південному районі (1916). Доля після 1917 р. невідома.

¹⁰ *Дорошенко Петро Якович* (1857–1919) – історик, краєзнавець, колекціонер. Співзасновник першої в Чернігові української гімназії (1917) та Чернігівського університету (1918). У своєму помісті в с. Баничах зібрав значну колекцію предметів місцевої старовини, у т. ч. архівних документів, куди, крім фамільних, входили документи з історії краю: автографи видатних діячів, актові та цехові книги, господарські документи монастирів тощо. Матеріали колекції П. Я. Дорошенка неодноразово використовувались для наукових досліджень та археографічних публікацій як власником, так і його сучасниками (О. Лазаревським, В. Модзалевським та ін.). Надавав консультації В. Модзалевському при підготовці відповідних розділів «Малоросійського Родословника», є автором поколінного розпису роду Дорошенків. Був членом та заступником голови Чернігівської губернської ученої архівної комісії. У 1914 р. входив до складу бюро для розроблення програми дій з обстеження архівів й формування нових надходжень архівних фондів у архівосховищах Чернігова. У липні 1918 р. очолив Головне управління у справах мистецтв та національної культури при Міністерстві народної освіти Української держави. Під його керівництвом велися роботи щодо створення Національного архіву, Національної бібліотеки, Академії мистецтв та інших закладів культури. Розстріляний Одеською надзвичайною комісією під час червоного терору.

¹¹ Ймовірно йдеться про Батурицького О. О. – голову Чернігівської губернської земської управи.

¹² Йдеться про Дорошенка П. Я.

¹³ Йдеться про Марковича М. П.

¹⁴ Чернігівська губернська учена архівна комісія (ЧГУАК) – заснована 14 листопада 1896 р. Головами комісії у різні часи були: Г. Милорадович, Є. Зеленецький, В. Голіцин, О. Рачинський; хранителем музею – Є. Корноухов. Членами ЧГУАК були: Б. Грінченко, О. Русов, М. Коцюбинський, Г. Коваленко, В. Тарнавський, П. Скоропадський, Г. Нарбут та ін. Пріоритетними напрямками наукової діяльності ЧГУАК були: дослідження церковної історії та біографій визначних земляків, генеалогії місцевого дворянства, української старшини. Чимало писемних та речових пам'яток, пов'язаних з історією українського козацтва, було зібрано членами комісії в її архіві і музеї.

¹⁵ Київський археологічний інститут – заснований 3 листопада 1918 р. 6 лютого 1922 р. перейменований в Археологічний комітет при історико-філологічному відділенні ВУАН, на базі якого у 1924 р. створено Всеукраїнський археологічний

комітет (ВУАК). 1934 р. на базі ВУАК було створено Інститут історії матеріальної культури АН УРСР, який 1938 р. одержав назву Інститут археології АН України.

¹⁶ Йдеться про видання: «Акты, относящиеся к истории Южной и Западной России, собранные и изданные Археологическою комиссиею». СПб, 1863–1892 рр. – 15-томне видання документів, присвячених головним чином історії України й Білорусії XII – XVII ст.

¹⁷ Комітет охорони пам'яток старовини та мистецтва – державно-громадський орган, створений у серпні 1919 р. у Києві в період окупації українських земель Добровольчою армією для опіки над пам'ятками старовини та мистецтва. У його складі діяло кілька секцій. Головою комітету був Д. Багалій. Після приєднання до комітету аналогічної установи, створеної при Київському університеті, його очолив проф. М. Довнар-Запольський.

¹⁸ Йдеться про видання: Модзалевський В. Основні риси українського мистецтва / В. Модзалевський; мал. Павла Діденко. – Чернігів, 1918. – 30, [2] с.

¹⁹ *Лазаревський Олександр Матвійович* (1834–1902) – український історик і генеалог.

УДК 929Плевако:[82.0+01](477)

Анжела Майстренко

ЖИТТЯ І ДІЯЛЬНІСТЬ МИКОЛИ АНТОНОВИЧА ПЛЕВАКА ЗА АРХІВНИМИ ДОКУМЕНТАМИ ТА СПОГАДАМИ

Публікація містить відомості з маловідомих архівних джерел про науково-педагогічну діяльність та державну службу Миколи Антоновича Плевака, яка доповнює творчий портрет вченого, висвітлює його доробок на ниві українського літературознавства, бібліографії, викладацької праці.

Ключові слова: Микола Антонович Плевако, літературознавець, бібліографія, українська література, Харківський університет, Кам'янець-Подільський державний університет, «Хрестоматія нової української літератури».

Публикация содержит сведения из малоизвестных архивных источников о научно-педагогической работе и государственной службе Николая Антоновича Плевако, которая дополняет творческий портрет ученого, освещает его наследие на ниве украинского литературоведения, библиографии, преподавательского труда.

Ключевые слова: Николай Антонович Плевако, литературовед, библиография, украинская литература, Харьковский университет, Каменец-Подольский государственный университет, «Хрестоматия новой украинской литературы».

The publication contains information on little-known archival sources of scientific and educational activities and public service of Mykola Antonovych Plevako, that complements creative portrait of the scientist, highlights his achievements in the field of the Ukrainian literature, bibliography, teaching work.

Key words: Mykola Antonovych Plevako, scholar in literature, bibliography, the Ukrainian literature, Kharkiv University, Kam'yanets-Podil's'kyi State University, «Readings of modern Ukrainian literature».

© Анжела Майстренко, 2013